NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT
ELEMZÉSEK – 2012/16
1581 Budapest Pf: 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58 e-mail: svkk@uni-nke.hu
ISSN 2063-4862

Barack Obama elnökségének külpolitikai értékelése

Barack Obama 2011. április 4-én jelentette be, hogy indulni kíván az újraválasztásért a 2012. november 6-i amerikai elnökválasztáson. Mivel a hivatalban lévő elnöknek nem volt komoly ellenfele pártján belül, a charlotte-i demokrata konvención 2012. szeptember 6-án elnökjelöltté választották. A hét republikánus jelölt közül kihívója végül a 64 éves Mitt Romney, Massachusetts korábbi kormányzója lett, akit hivatalosan 2012. augusztus 29-én választottak meg a párt elnökjelöltjévé a floridai Tampában tartott konvención. Az elnökválasztást megelőző elemzésünkben Barack Obama külpolitikáját értékeljük.

Bevezetés

2008 novemberében az amerikai választópolgárok mellett a világ közvéleményének döntő többsége is örömmel és lelkesedéssel fogadta Barack Obama elnökké választását. A lelkesedés nemcsak Obama különleges életútjának, karizmatikus személyiségének és népszerű politikai üzeneteinek szólt, hanem a megelőző adminisztráció teljesítménye fölötti ítélet is volt. Amerika tekintélyét, globális befolyását alaposan megtépázták az iraki háború és a terrorizmus elleni háború széles körben vitatott intézkedései. Ráadásul 2008 szeptemberében a Lehman Brothers csődje nyomán kiteljesedett pénzügyi válság nyolc évtizede nem látott mélységekbe rántotta az amerikai gazdaságot, s vele a világgazdaság egésze olyan hullámvölgybe került, amelyből még ma sem lábalt ki teljesen. Az amerikai „kemény hatalom" nyilvánvaló korlátai következtében, illetve az amerikai típusú szabadpiaci rendszer és az ún. washingtoni konszenzus válsága nyomán a George W. Bush első elnöksége elején még megingathatatlannak hitt unipoláris világrend megkérdőjeleződni látszott.

Barack Obamát az amerikai választópolgárok természetesen nem azért választották meg, hogy Amerika e „posztamerikai világot" elfogadja, abba belesimuljon, hanem azért, hogy az Egyesült Államok világban betöltött vezető szerepét, tekintélyét helyreállítsa, mindenekelőtt saját belső, döntően gazdasági jellegű problémáinak leküzdésével. Ahogy a 2008-as választási kampányt, úgy az Obama-adminisztráció négy évét is a gazdaság helyzete, a bizonytalan növekedési kilátások, a munkanélküliség alakulása határozta meg. Ezen a nagy vitákat kiváltó egészségügyi reform keresztülvitele sem változtatott döntően, amely sok szakértő szerint stratégiai hiba volt Obama részéről. A gazdasági válság Obama belső és külső mozgásterét is jelentősen korlátozta. Az elnöki ciklus első két évében a gazdasági „tűzoltás", majd az egészségügyi reform vitte el a politikai energiák nagy részét, a második két évben viszont a képviselőház republikánus többsége miatt szinte megbénult a politikai döntéshozatal. A költségvetési források korlátozottsága, a növekvő deficit a külpolitikai mozgásteret is erőteljesen érintette,[1] akár a Kínával szembeni hiteles gazdasági fellépésről, az átfogó afganisztáni–pakisztáni stratégia költségeinek fenntarthatóságáról, akár az európai válsággal kapcsolatos amerikai tehetetlenségről volt szó. Ráadásul a gazdasági-pénzügyi nehézségek, a közel-keleti katonai kudarcok fényében Obama pragmatikus nyitását, párbeszédre való készségét az ellenfelek közül sokan a gyengeség egyértelmű jeleként értékelték.

A soron következő elnökválasztás alapkérdése az, hogy a választópolgárok mennyire bíznak vagy mennyire csalódtak Barack Obama gazdasági intézkedéseiben, mennyiben teszik őt felelőssé az elhúzódó válságért. Számos politikai elemző ért egyet abban, hogy Obama éppen a

[1] Obama elnöki ciklusa alatt a nemzeti adósságállomány gyorsabban növekedett, mint a Bush-kormányzat nyolc éve alatt, s elérte a 15 ezer milliárd dollárt, amely immár meghaladja a GDP 100%-át. Az éves szövetségi költségvetési deficit 2010-ben és 2011-ben is 8,7% volt. The US Federal budget – Congressional Budget Office.
http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/budgetinfographic.pdf

© VARGA GERGELY

külpolitikai eredményeire hivatkozhat leginkább újraválasztási kampányában. Az iraki háború befejezése, Oszama bin Laden és számos al-Káida-vezető likvidálása, az Amerika általános nemzetközi reputációjában bekövetkezett pozitív változás alapján az amerikai választópolgárok Obama nemzetbiztonsági vezetői képességeit – különösen republikánus kihívójával összehasonlítva – sokkal inkább elismerik, mint gazdasági teljesítményét.[2]

Obama 2008-as választási jelszavai a reményről és a változásról a külső közönségnek is szóltak – elég, ha a 2008. júniusi, több százezer ember előtt Berlinben elmondott beszédére gondolunk. Az idealisztikus célok, az ideológia nélküli moralitás (a kölcsönös tisztelet hangsúlyozása) volt az, amely világszerte népszerűséget szerzett Obamának. Emellett azonban kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hogy a víziók mellett külpolitikáját legalább annyira meg fogja határozni a reálpolitikai értékelésen alapuló pragmatizmus. Az elnök ugyanis olyan személyekkel töltötte be a legfontosabb nemzetbiztonsági pozíciókat, akik elsősorban reálpolitikai világképükről, pragmatizmusukról, menedzselési képességeikről voltak híresek, s nem idealizmusukról. Robert Gates védelmi miniszter és utóda, Leon Panetta, James Jones nemzetbiztonsági főtanácsadó és utóda Tom Donilon valamennyien alapvetően inkább menedzsertípusú vezetők, mintsem stratégák voltak, s realista külpolitikai világképükből következően a neokonzervatív és a liberális intervencionalizmus erőteljes aktivizmusával szemben inkább az amerikai erő körültekintőbb alkalmazását preferálják. Bár a liberális intervencionalizmushoz közebb álló Hillary Clinton és különösen a külügyminisztériumhoz kötődő vezető személyiségek – Anne Maria Slaughter, a külügyminisztérium Politikai Tervezőosztályának 2009–2011 közötti igazgatója, Susan Rice ENSZ-nagykövet és Samantha Power, a Nemzetbiztonsági Tanács vezető munkatársa – bizonyos ellenpólust biztosítottak a realistákkal szemben az adminisztráción belül, de nagy formátumú stratéga, így igazán koherens stratégia innen sem került ki.

Az Obama-adminisztráció külpolitikáját a legfontosabb nemzetbiztonsági posztokat betöltő személyek preferenciáiból adódóan kezdettől fogva az idealisztikus víziók – nukleárisfegyvermentes világ, „kiegyezés" a muzulmán világgal, a közel-keleti béke megteremtése, áttörés a globális környezetvédelemben stb. – és a realizmus diktálta pragmatizmus kettősségének ellentmondásai határozták meg. A legfőbb külpolitikai stratéga maga Barack Obama elnök volt, akiben e kettősség egyszerre van jelen. Vízióiban az idealisztikus célok magukban rejtették a pragmatizmust is. A távlati célok első és legfontosabb lépésének ugyanis az elnök az Egyesült Államok párbeszéden, nyitáson és bizonyos fokú ésszerű, pragmatikus kompromisszumkészségén nyugvó külpolitikáját tartotta. Másrészről a felvázolt idealisztikus célokat multilaterális keretekben és egy olyan nemzetközi rendszerben látja megvalósíthatónak, ahol a vezető szerepben megmaradó USA mellett más hatalmak is egyre nagyobb részt vállalnak a közös terhekből a növekvő szerepvállalásból adódó előnyök érdekében. Mindez azon a feltételezésen alapult, hogy a jelenlegi, alapvetően a nyugati értékeken és intézményeken nyugvó nemzetközi rendszer olyan előnyöket biztosíthat az újonnan feltörekvő államok (Kína, India, Brazília) számára is, hogy nem áll érdekükben a rendszer alapjainak és egészének megkérdőjelezése, pusztán nagyobb beleszólást kívánnak a közös ügyek intézésébe.

A kezdeti látványos külpolitikai lépések – multilaterális nukleáris konferencia, kairói beszéd, az amerikai–orosz „reset" – ugyan önmagukban is hoztak eredményeket, ám Barack Obama arra számított, hogy a párbeszéd és a gesztusok – másodlagos jelentőségű amerikai engedményekkel karöltve – igazi áttörés hoznak az egyes kérdésekben. A fenti problémák lényegi kihívásaiban azonban, amelyek alapvető stratégiai és belpolitikai érdekeket érintenek, így fájdalmas kompromisszumokat igényelnének, nem volt sem politikai ereje, sem életképes stratégiája hatékony áttörést elérni. Obama külpolitikájából hiányzott a George W. Bush első ciklusára jellemző

[2] A Pew közvélemény-kutató intézet 2012. júliusi felmérése szerint a támogatottságot tekintve Obama külpolitikai kérdésekben 48–40-re, a terrorizmus elleni küzdelemben 50–38-ra veri Romneyt. Ezzel szemben a gazdaság és a munkanélküliség kezelésének kérdésében Romney 49–41-re veri Obamát egy 2012. június végi New York Times/CBD felmérés szerint. Pew Research Center, 2012. július 24. http://www.people-press.org/2012/07/24/romneys-overseas-trip-a-chance-to-burnish-foreign-policy-credentials/, Romney continues lead on economy. *Politico.com,* 2012. június 19. http://www.politico.com/morningmoney/0712/morningmoney691.html

határozott külpolitikai doktrína. Az obamai külpolitika „doktrína nélküli doktrínája" nemcsak a megváltozott nemzetközi erőviszonyokat, a kihívások sokrétűségét és egyediségét, az Egyesült Államok korlátozottabb erőforrásait, de az elnök pragmatizmusát is jelképezi. Ennek a külpolitikának a fő problémáját – a korlátozott eredmények mellett – nem a határozott és egyértelmű doktrína hiánya, hanem a „doktrínanélküliség" megvalósítását lehetővé tevő stratégiák hiánya, a döntések ellentmondásai és következetlenségei képezték, amint arra az alábbiakban igyekszünk rávilágítani.

Válságkezelés és nemzetközi gazdasági kormányzás

A legsürgetőbb teendő az Obama elnöki beiktatását követő időszakban a nemzetközi pénzügyi-gazdasági rendszer összeomlásának elkerülése volt. Ennek legfontosabb kezdeti lépéseit még George W. Bush elnök tette meg mind hazai, mind nemzetközi szinten.[3] A válság nyomán a korábbi években már érlelődő globális gazdasági erőeltolódás hirtelen felgyorsult, s ezt a leköszönő republikánus adminisztráció is érzékelte és tudomásul is vette. Ennek világos jele volt a G20-aknak Washington által is szorgalmazott előtérbe helyezése a globális gazdasági kormányzás tekintetében, a korábban csak a legfejlettebbek szűk körét tömörítő G8-ak helyett. Obama is a Bush által megkezdett úton haladt tovább: a G20-akat tekintette a globális gazdasági-pénzügyi kormányzás legfontosabb multilaterális fórumának. A tartalmi gazdasági kérdések tekintetében a recesszió elleni küzdelem központi elemének a demokrata kormányzat mind odahaza, mind pedig nemzetközi szinten a pénzügyi mentőcsomagokat, a gazdaság pénzbőséggel való stimulálását tekintette. Ehhez 2009 folyamán partnerre talált Kínában, ugyanakkor az európai támogatás megszerzése – Németország ellenállása miatt – csak felemás eredményeket hozott. Mindez előrevetítette Kína és Ázsia jelentőségének további növekedését, másrészről azt az új helyzetet, hogy a transzatlanti kapcsolatokban a következő években a pénzügyi válság kezelése is bekerült a legmagasabb szintű politikai kérdések közé. Ráadásul oly módon, hogy az európai válság nyomán Európa maga vált problémává az amerikai gazdaság és politika számára, és a válság elleni küzdelem kérdése kapcsán állandósultak a viták az Egyesült Államok és Európa legerősebb gazdasága, Németország között. Vagyis Washingtonnak gazdasági szempontból egy egyre inkább többpólusú világgal kellett szembenéznie mind az erőközpontok súlyát, mind preferált gazdaságpolitikáját illetően.

A 2010-ben a világ második legerősebb gazdasági hatalmává előlépett Kínával a bővülő együttműködési területek mellett továbbra is megmaradtak azok az évtizedes konfliktusok (a jüan mesterséges alulértékeltsége, a szellemi tulajdon védelme), amelyek megterhelték a kétoldalú kapcsolatokat. Ugyancsak gondot okozott Washingtonnak, hogy a gyorsan fejlődő BRIC-országok – függetlenül attól, hogy a demokratikus Indiáról, Brazíliáról, a félautoriter Oroszországról, vagy az egypártrendszerű Kínáról volt szó – gazdasági növekedésük mindenáron való fenntartását tekintették továbbra is prioritásnak, s nemzetközi kötelezettségvállalásokat is csak ennek teljesülése esetén voltak hajlandóak elfogadni. Így a kereskedelempolitika vagy a környezetvédelem kérdése terén a fő választóvonal továbbra is a fejlett és a fejlődő államok között maradt, ám azzal a jelentős változással, hogy ez utóbbiak súlya a globális gazdasági folyamatokban tovább erősödött az elmúlt négy évben. Mindez látványosan megmutatkozott a 2010. évi koppenhágai csúcsértekezleten, ahol a teljes kudarc elkerülése érdekében az Obama és a BRIC-országok közötti sovány kompromisszum Európa kihagyásával köttetett meg.

Obama a stagnáló gazdaság és a magas munkanélküliség miatt felerősödő protekcionista hangok ellenére a megelőző évtizedek gyakorlatát folytatva továbbra is a nemzetközi kereskedelem liberalizálását, a gazdasági interdependenciák bővítését szorgalmazta. Értelemszerűen e téren is Ázsia került Washington érdeklődésének fókuszába: tovább bővültek gazdasági kapcso-

[3] 2008 októberében a George W. Bush elnök kezdeményezésére a Kongresszus elfogadta a TARP-programot (Troubled Asset Relief Program), amelynek révén az amerikai kormány értékpapírok felvásárlásával megmentette a bankrendszert az összeomlástól, novemberre pedig összehívta a G20-akat Washingtonba, hogy koordinált választ adjanak a pénzügyi válságra.

latai Indiával, hosszú viták után 2011-ben sikerült szabadkereskedelmi egyezményt kötnie Dél-Koreával, s igyekezett lépéseket tenni a regionális gazdasági együttműködés elmélyítéséért. Ennek jegyében Barack Obama elnöksége alatt az Egyesült Államok bővítette a kapcsolatait az ASEAN-nal, és Transzcsendes-óceáni Partnerség (Trans-Pacific Partnership – TPP) néven új regionális gazdasági kezdeményezést indított útjára.[4] Ez utóbbinak a gazdasági előnyök mellett alig burkolt célja Kína növekvő gazdasági szerepének ellensúlyozása.

A nemzetközi gazdasági-pénzügyi kezdeményezések fontossága mellett az Obama-kormányzat tisztában van azzal, hogy az Egyesült Államok hosszú távú gazdasági pozícióit alapvetően a belső kondíciók fogják meghatározni. A növekvő költségvetési deficit és az ennek nyomán növekvő államadósság csak az egyik probléma. Az amerikai politikai döntéshozatali rendszer anomáliái, amelyek az elmúlt négy évben tovább erősödtek, szintén kérdéseket vetnek fel a globális vezető szerep megtartásához szükséges hatékony döntéshozatallal és hitelességgel kapcsolatban. Technológiai tekintetben az Egyesült Államok ugyan továbbra is őrzi előnyét a vezető ágazatokban, ám hosszú távú elsőségét több tényező is fenyegeti. Ezek egy része alapvetően a belső gazdasági-társadalmi kondíciókhoz – infrastruktúra, oktatás, egészségügy állapota, szociális egyenlőtlenségek – köthetők. Emellett a globális termelési folyamatok és a kapacitások eloszlása is veszélyeket rejt magában Amerika hosszú távú pozícióira nézve. A termelés elvándorlása és a csúcstechnológiát képviselő vállalatok kutatás-fejlesztési kapacitásainak globális szétterülése komoly kockázatokat jelentenek számára, mindenekelőtt Kína relációjában, s nemcsak gazdasági, de biztonsági szempontból is. S ez akkor is igaz, ha a meglévő és továbbra is erősödő interdependenciák, a win-win konstelláció miatt jelenleg a partnereknek/versenytársaknak is alapvetően az együttműködés zavartalan fenntartása áll az érdekében.

A felemelkedő Kína és Ázsia

A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság tovább gyorsította Kína felemelkedését. Míg az Egyesült Államok és Európa is komoly visszaesést élt át, s a kilábalás is gyengének, sőt bizonytalannak mutatkozik, addig Kína egyelőre nagyobb megrázkódtatás nélkül élte át a válságot.[5] Az amerikai–kínai kapcsolatok alakulásában is tetten érhető e változás. Obama is az elődei által követett kettős stratégiát alkalmazta Kínával szemben. Egyrészről a politikai-gazdasági együttműködés kitágítását, a kétoldalú interdependenciák erősítését célozta meg, beleértve a globális kérdésekben való nagyobb kínai szerepvállalás támogatását is – a terhek nagyobb megosztásának reményében. Azzal kapcsolatban azonban, hogy mi a „felelősségteljes szerepvállalás", továbbra is igen eltérő a felek értelmezése, illetve érdeke. A megnövekedett kínai hatalmi képességek, ambíciók és mozgástér nyomán ezeket a különbségeket az Obama-adminisztráció növekvő mértékben érzékelhette az elmúlt évek folyamán. Ennek ellensúlyozásaként lett a Kína-stratégia másik pillére az Egyesült Államok ázsiai jelenlétének erősítése a teljes hatalmi spektrumban – politikai, gazdasági és katonai téren egyaránt.

E kettősség a két ország között meglévő kölcsönös bizalmatlanságból adódik. A kínai vezetésben általános a feltételezés, hogy az Egyesült Államok alapvető célja Kína felemelkedésének megakadályozása, a kínai fejlődés megakasztása annak érdelében, hogy Amerika továbbra is rivális nélkül maradjon. Az Egyesült Államok vezetésében viszont általános az a vélemény – s ez az elmúlt négy évben csak megerősödött –, hogy Kína megnövekedett hatalmát szűk nemzeti érdekeinek akár erőszakos érvényesítésére fogja felhasználni, s ebben előkelő helyen szerepel az Egyesült Államok kiszorítása a kelet-ázsiai térségből.

Gazdasági téren a régóta meglévő feszültségek megmaradtak a két ország viszonyában, bár némi javulás is érzékelhető volt – például a jüan árfolyamának óvatos emelkedése kapcsán.

[4] Bővebben lásd Varga Gergely: Az ázsiai csúcstalálkozók és az amerikai–kínai stratégiai vetélkedés. *SVKK Nézőpontok,* 2012/3. http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Nezopontok/SVKK_Nezopontok_2011_3.pdf

[5] Kína a 2008 és 2011 közötti időszakban minden évben 9%-nál nagyobb GDP-növekedést produkált. World Bank - GDP growth (annual %) http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG

A kétoldalú kapcsolatok alapját a rendszeres konzultációk jelentik a legfelsőbb szinteket is beleértve. Az elmúlt négy évben ezek a konzultációk gyakoribbá váltak és kiszélesedtek, Obama és Hu Csin-tao kínai elnök négy év alatt tíz alkalommal is találkozott különböző fórumokon vagy kétoldalú találkozókon. A kölcsönös gazdasági egymásrautaltság és a világgazdaság továbbra is fennálló sebezhetősége miatt mindkét fél érdekelt volt abban, hogy gazdasági-pénzügyi téren az alapvető együttműködési feltételek megmaradjanak és erősödjenek, s ne veszélyeztesse semmilyen váratlan konfliktus a törékeny gazdasági növekedést. A feszültségek sokkal inkább a biztonsági kérdések területén kerültek a felszínre.

A kétoldalú vitákat egyik oldalról a Tajvan részére történő amerikai fegyvereladások[6] és a dalai láma Fehér Házban való fogadása,[7] a másik oldalról Kínának a Dél-kínai-tengeren való egyre agresszívabb fellépése szították.[8] A növekvő kínai tengeri aktivitás a térség államaiban felerősítette a védelmi reflexeket, és Washingtonhoz fordultak segítségért, amely az amerikai jelenlét megerősítésével válaszolt e kérésekre. Az Egyesült Államok azonban kényes egyensúlyozásra kényszerül a térségben. Az ázsiai országok ugyanis tisztában vannak azzal, hogy legfontosabb gazdasági partnerük Kína, így ezt a kapcsolatrendszert nem kívánják veszélyeztetni, viszont igényt tartanak az Egyesült Államok biztonsági védőernyőjére, a stabilitást erősítő katonai jelenlétére. A térség országai mindent megtesznek annak érdekében, hogy ne kelljen egyértelműen választaniuk Kína vagy Amerikai között, hiszen jövőbeni fejlődésük mindkettőjüktől függ. Ennek értelmében nem kívánnak olyan konfrontációnak a részesei lenni, amely nem szolgálja érdekeiket, ugyanakkor tartanak Kína túlzott megerősödésétől és Amerika visszavonulásától. A 2010-ben fokozódó kínai tengeri aktivitásra és az emiatt időlegesen megromlott amerikai–kínai kapcsolatokra reagálva az Obama-adminisztráció a 2011 második felében meghirdetett Ázsia felé fordulással jelezte, hogy az Egyesült Államok meg kívánja őrizni biztonságpolitikai vezető szerepét a csendes-óceáni térségben. A „fordulat" (pivot), melyet a hűvös európai reakciókat követően „kiegyensúlyozásra" módosított a hivatalos kormányzati kommunikáció, szándékai szerint átfogó diplomáciai–gazdasági–katonai offenzívát takart.[9] Azonban az amerikai gazdasági nehézségek miatt és egy látványos regionális gazdasági-kereskedelmi áttörés híján elsősorban az új stratégia katonai elemei látszódtak nyomatékosabbnak (az állandó tengerészgyalogos bázis létrehozása Ausztráliában, a haditengerészeti erők megerősítése a csendes-óceáni térségben, az ázsiai szövetségeseknek nyújtott biztonsági garanciák hangsúlyozása). A kínai hatalmi ambícióktól tartó ázsiai országok összességében kedvezően fogadták a megújult amerikai aktivitást, ami egyben rávilágított az egyik legnagyobb Kínával szembeni amerikai stratégiai előnyre is. Peking ugyanis megközelítőleg sem rendelkezik olyan széleskörűen kiépült globális és regionális szövetségi rendszerrel, amilyennel az Egyesült Államok, s egyelőre minden olyan kínai törekvést, amely e rendszer megkérdőjelezésére irányul, rendkívüli aggodalommal figyelnek az érintett államok.

Hasonlóan a gazdaság területéhez, a versengés mellett a biztonsági kérdésekben is tapasztalhatóak az együttműködés jelei. Az észak-koreai és az iráni nukleáris program kérdése kapcsán Peking számára is fontos, hogy e feszültséggócok ne eszkalálódjanak, hiszen alapvetően a stabilitás fenntartásában érdekelt. Ennek alapján bizonyos pontokon egyetért Washingtonnal, annak ellenére, hogy mindkét esetben mások a két nagyhatalom alapvető stratégiai motivációi és céljai. A két, Washington által lator államnak tekintett ország közül értelemszerűen Észak-Korea érinti érzékenyebben a két ország kapcsolatait. Az Obama-adminisztráció azon igyekezete, hogy Peking gyakoroljon nagyobb nyomást Phenjanra annak érdekében, hogy felhagyjon

[6] U.S. Approval of Taiwan Arms Sales Angers China. *The New York Times,* 2010. január 29. http://www.nytimes.com/2010/01/30/world/asia/30arms.html

[7] Obama Meets Dalai Lama, and China Is Quick to Protest. *The New York Times,* 2010. február 18. http://www.nytimes.com/2010/02/19/world/asia/19prexy.html

[8] Concerned about China's rise, Southeast Asian nations build up militaries. *The Washington Post,* 2010. augusztus 9. http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/08/08/AR2010080802631.html

[9] Lásd bővebben Varga Gergely: Az ázsiai csúcstalálkozók és az amerikai–kínai stratégiai vetélkedés. *SVKK Nézőpontok,* 2011/3. http://193.224.76.4/download/svki/Nezopontok/SVKK_Nezopontok_2011_3.pdf

nukleáris programjával és szüntesse be provokatív katonai akcióit, rendszerint csak korlátozott eredményeket ért el. Peking ugyanis továbbra is érdekelt az észak-koreai rezsim fennmaradásában, mivel erősen tart egy rendezetlen összeomlástól vagy egy háborútól, illetve az ezek nyomán esetleg bekövetkező stratégiai hátrányoktól. Az iráni, az afganisztáni–pakisztáni konfliktus és a közel-keleti kérdések kapcsán Kínára továbbra is a pragmatikus, gazdasági lehetőségekre fókuszáló politika a jellemző. Irán kapcsán Peking megszavazta ugyan az amerikai kezdeményezésű szankciók bővítését, de továbbra is jelentős mennyiségű kőolajat importál onnan. Az arab tavasz eseményei aggodalmat váltottak ki a pekingi vezetésben, mivel Peking általában a fennálló rezsimeket támogatta (kivételt csak a líbiai intervenciót lehetővé tévő ENSZ BT-szavazáson való tartózkodás jelentett). Kína növekvő pakisztáni befolyását is elsősorban gazdasági érdekeinek bővítésére használja, s az amerikai kormányzat azon kérésének, hogy gyakoroljon nagyobb nyomást Pakisztánra a tálibok elleni fellépés tekintetében, kevés foganatja van. Az amerikai vezetés értékelése szerint Peking e regionális biztonsági problémák vonatkozásában is messze van attól, hogy „felelősségteljes szerepvállalónak" lehessen tekinteni, még ha vannak is időlegesen eredmények.

Az afganisztáni és az iraki háború

A Bush-adminisztráció közel-keleti politikájának eredményeit tekintve Barack Obama számára a tágabb közel-keleti térség látszott kezdettől fogva a legkockázatosabb külpolitikai régiónak. Az új elnök tevékenységét a közel-keleti politika tekintetében is hatalmas várakozás övezte: kampányában a két háború lezárását, a muzulmán világgal való kiegyezést, a regionális ellenfelekkel való tárgyalási hajlandóságot, az izraeli–palesztin békefolyamat fontos prioritásként való kezelését hirdette meg. Másfelől már ekkor körvonalazódtak azok az elképzelések is, amelyek alapvetően az előző adminisztráció politikájának folytatását vetítették előre. A megválasztott elnök a személyéhez fűződő várakozásokat a 2009. májusi kairói beszéddel fokozta, amelyben komoly gesztusokat tett az arab világ felé.[10]

A legsürgetőbb kérdés – belpolitikai okok miatt is – az Irakra és az Afganisztánra vonatkozó stratégiák kidolgozása volt. Obama úgy értékelte, hogy az iraki háború kezdettől fogva elhibázott volt, a terrorizmus elleni fő frontvonalat Afganisztánba kell áthelyezni, továbbá fokozni kell az al-Káidával szembeni katonai nyomást. Az iraki kivonulásra vonatkozó ígéretét a javuló biztonsági körülményekre tekintettel Obama némi módosításokkal, de 2011 végére teljesíteni tudta. Jóllehet a biztonsági konszolidációt elősegítendő néhány ezer fős iraki amerikai katonai jelenlétet az adminisztráció támogatta volna, a közvélemény nyomása miatt azonban Bagdadban a teljes távozást sürgették. Az Obama-adminisztráció azért is egyezhetett bele a teljes kivonulásba, mert a további amerikai katonai jelenlét nem hozott volna minőségi javulást sem a belső iraki, sem a regionális stratégiai erőviszonyokban, ezen belül az iráni befolyást illetően sem.

A fontosabb kérdés Obama számára az afganisztáni szerepvállalás jövője volt. 2008 végére rohamosan romlott az ország biztonsági helyzete, és Washington úgy értékelte, hogy ha nem történik változás a nyugati szerepvállalásban, akkor a korábbi évek amerikai és NATO-erőfeszítéseinek korlátozott eredményeit is veszély fenyegeti. Emellett a 2001 óta tartó afganisztáni háború egyre népszerűtlenebbé vált az amerikai társadalom körében, így világos volt, hogy belpolitikailag nem tartható fenn egy nyitott végű katonai szerepvállalás. A követendő stratégia tekintetében azonban az adminisztráción belül is komoly viták voltak, amelyek egyrészt az Irakban alkalmazotthoz hasonló felkelés elleni műveletek (COIN), illetve a megerősített katonai és civil jelentétet támogatók, másfelől a szűkebb szerepvállalást indokoltnak vélő, a terroristaellenes műveletekre koncentráló elképzeléseket előnyben részesítők között zajlottak. Az elnök hosszas mérlegelés után és kompromisszumokkal, de az előbbi felé hajlott, így vált az afganisztáni hábo-

[10] Lásd bővebben: Barack Obama kairói beszéde és annak visszhangja a muszlim Közel-Keleten, Pakisztánban és Izraelben. *SVKI Elemzések,* 2009/13. http://hhk.uni-nke.hu/index.php/hu/kozpontok/svkk/svkk-publikaciok/elemzesek/429-elemzesek-2009

rú Obama háborújává.[11] Jóllehet a konfliktus regionális aspektusainak jelentőségét felismerve az elnök még Richard Holbrook veterán diplomatát is bevetette a konfliktus diplomáciai rendezését elősegítendő, a regionális konszenzus előmozdítása, elsősorban Pakisztán vonatkozásában kudarcot vallott. Iszlámábáddal Obama elnöki ciklusa alatt folyamatosan romlottak Washington kapcsolatai, amelyek különösen az Oszama bin Laden elleni amerikai akció, az ISAF és a pakisztáni haderő közötti ismétlődő katonai határincidensek, illetve a pakisztáni dróntámadások miatt töréspont közeli állapotba kerültek. A kapcsolatok romlása mögött Dél-Ázsia lényegében konstans stratégiai feszültségei rejlenek.

Mivel a pakisztáni vezetés biztonságpercepcióját az afganisztáni háború időszakában is az indiai–pakisztáni versengés határozza meg, Iszlámábád számára Afganisztán ma is ugyanolyan stratégiai hátországot jelent, mint a korábbi évtizedekben. Ráadásul Pakisztánon belül a szélsőséges iszlám csoportok befolyása erősödött (többek között az Egyesült Államoknak a pakisztáni szuverenitást sértő, az elmúlt négy évben kiterjesztett katonai akciói, a pilóta nélküli repülőgépekről és különleges erők által végrehajtott támadások miatt), s ezzel az iszlámábádi katonai és politikai vezetésnek számolnia kell.

Afganisztán tekintetében Obama az ISAF-erők tevékenységének 2014-re tervezett befejezésével és a biztonsági feladatok afgánoknak való teljes átadásával, valamint a tíz évre megkötött amerikai–afganisztáni stratégiai partnerségi egyezménnyel kijelölte az amerikai és a nyugati szerepvállalás fokozatos csökkentésének fő irányait. Ám a fokozatos kivonulás végrehajtása és bizonyos fokú stabilitás fenntartása – annak biztonsági és gazdasági aspektusaival együtt, nem is beszélve az ország politikai helyzetének rendezéséről – még a jövő feladata. Tágabb stratégiai perspektívából nézve Barack Obama Afganisztán kapcsán alapvetően a status quo megőrzésére törekedett, s nem vállalt semmilyen nagyobb kockázatot, amely alapvetően új helyzetet teremtett volna a legfontosabb szereplők számára. Ennek megfelelően nem szakított teljesen Pakisztánnal, amely a megromlott viszony ellenére is jelentős amerikai segélyekben részesül, de nem gyakorolt érzékelhető nyomást Indiára sem a pakisztáni–indiai kapcsolatok minőségi rendezése érdekében (Kasmír), s nem teremtette meg a feltételeket az Iránnal való mélyebb együttműködésre sem az afganisztáni probléma kapcsán. A konfliktus legfontosabb külső szereplőinek érdekei és mozgásterük tehát alapvetően konstansak maradtak, ami az afganisztáni belső feszültségek továbbélésének egyik fontos eleme. A külső feltételek kedvezőbbre fordulása ugyanis bár nem elégséges, de nélkülözhetetlen alapja az afganisztáni konszolidációnak.

A közel-keleti változások

Obama elnöksége alatt Dél-Ázsiához hasonlóan a Közel-Keleten is változatlanok maradtak a hagyományos amerikai stratégiai célok és az ezeknek megfelelő politika. Mindez az iráni kapcsolatokra is messzemenően érvényes, hiszen a stratégiai cél továbbra is az amerikai és izraeli katonai fölény megtartása és Irán nukleáris fegyverhez jutásának megakadályozása. Elnöki ciklusa elején Obama ígéretéhez híven valóban fontos, gesztusértékű üzeneteket fogalmazott meg az iráni vezetés felé. A pragmatikus hozzáállást a 2009-es iráni választási zavargások idején sem adta fel, s a rezsimmel való kiegyezés lehetőségét fenntartandó nem állt ki határozottan a több demokráciát követelő tüntetők mellett. A nyitásra és a párbeszédre való hajlandóság mellett azonban az erő politikáját is kezdettől fogva alkalmazta. Az időközben napvilágra került információk szerint már elnöksége elején zöld utat adott az iráni nukleáris kapacitások elleni nagyszabású számítógépes támadásnak.[12] A változatlanul jelentős perzsa-öbölbeli amerikai katonai jelenlét és a *„minden lehetséges opció napirenden tartása”* kommunikációs fordulat gyakori emlegetése az adminisztráció részéről továbbra is fenntartotta a teheráni rezsimnek azt a percep-

[11] Lásd bővebben Tálas Péter: Csökkenő afganisztáni esélyek. *Nemzet és Biztonság,* 2010/6. sz. 65–79. o.
[12] Obama Order Sped Up Wave of Cyberattacks Against Iran. *New York Times,* 2012. június 1. http://www.nytimes.com/2012/06/01/world/middleeast/obama-ordered-wave-of-cyberattacks-against-iran.html?pagewanted=all stuxne

cióját, hogy az Egyesült Államok változatlanul a rendszer megdöntésére, illetve az amerikai – s közvetve izraeli – katonai hegemóniára épülő regionális status quo mindenáron való megtartására törekszik. Fontos látni azonban, hogy Obamának a minél szélesebb nemzetközi nyomásgyakorlással kikényszerített tárgyalásos rendezésre vonatkozó elképzelése nem volt eleve kudarcra ítélve. Oroszország és Kína részleges együttműködése, illetve az EU teljes felsorakozása az Irán-ellenes szankciók mellé valóban nehéz helyzetbe hozta a teheráni vezetést, és fontos szerepük volt abban, hogy Teherán időről időre tárgyalóasztalhoz ült.

Az iráni nukleáris kérdés lehetséges megállapodási körvonalai régóta ismertek, de a hátrányos kompromisszumtól való félelem, illetve a problémához kapcsolódó belpolitikai tényezők eddig áttörhetetlen akadálynak bizonyultak mindkét oldalról. Irán számára az atomprogram – habár igen veszélyes, de – rendkívül értékes adu a regionális hatalmi versengésben, belpolitikai jelentőségét pedig a rezsim szempontjából nehéz volna alábecsülni. Obama, illetve a P5+1 részéről viszont a követelések mellé eddig nem sikerült felsorakoztatni olyan pozitív ösztönzőket, ajánlatokat, amelyek a teheráni vezetés számára is komoly előnyöket nyújtanának a nyugati követelések teljesítése esetén. Külön probléma, hogy a számos technológiai és eljárási részletkérdést is tartalmazó problémacsomag kulcskérdésében az Iránnal szemben álló hatalmak között sincs teljes egyetértés. Nevezetesen abban, hogy egy esetleges kompromisszum keretében Irán rendelkezhet-e Japánhoz vagy Németországhoz hasonló „kitörési" kapacitásokkal, ha magával a nukleáris fegyverrel nem is. A tárgyaláson részt vevők ugyanis, beleértve az Egyesült Államokat is, igen ambivalens módon viszonyulnak e kérdéshez. S akkor még nem is említettük, hogy Izrael – a problémakör egyik kulcsállama – világossá tette, hogy számára elfogadhatatlan lenne, ha pusztán már csak politikai döntés kérdése lenne az iráni fegyver előállítása. Habár Barack Obama sokszor hangoztatta, hogy mindenáron meg kívánja akadályozni Teherán nukleáris fegyverhez jutását, de az egyelőre bizonytalan, hogy ez a kijelentés pontosan mit is takar, milyen kompromisszumot lenne hajlandó elfogadni, illetve adott esetben háborút is indítana-e Teherán térdre kényszerítése érdekében. Bárhogyan is alakul az iráni probléma jövője, a tárgyalóknak számolniuk kell azzal, hogy Izrael is kulcsszereplő lesz.

Izrael és az Egyesült Államok alapvető célja Irán esetében ugyanaz, azonban geopolitikai helyzetéből adódóan a két ország eltérő kockázat- és fenyegetettség-percepcióval közelíti meg a kérdést. Ráadásul valójában Izrael maga is megosztott az iráni kérdés kezelését illetően, jóllehet ma Benjamin Netanjahu miniszterelnök és védelmi minisztere, Ehud Barak hangja hallatszik leghangosabban, akik az Obama által ellenzett minél előbbi katonai „megoldást" preferálják. Az izraeli vezetés nyomásgyakorlása az Obama-kormányzatra egy egyértelmű határvonal meghatározására – amelynek átlépése automatikus amerikai katonai csapást jelentene – komoly feszültségforrássá vált a két ország vezetése között. Ugyanakkor más oldalról megközelítve Netanjahu fenyegetései segíti is az amerikai kormányzat politikáját.[13] Az a széles körben elfogadott felfogás ugyanis, hogy az Egyesült Államok tartja vissza Izraelt az egyoldalú katonai cselekvéstől, fokozza a Teheránra nehezedő nyomást és segítséget nyújt Obamának más szövetségesek – különösen az európaiak – támogatásának megszerzésében, s Obamát kompromisszumkészebb cselekvőként tünteti fel.

Az amerikai és az izraeli vezetők közötti feszültség végigkísérte Barack Obama elnök első ciklusát, s ebben fontos szerepet játszott Netanjahunak az a törekvése, hogy kezdettől fogva igyekezett az iráni atomproblémát az amerikai–izraeli kapcsolatok első számú prioritásává tenni, hogy elterelje a figyelmet a palesztin kérdés megoldatlanságáról. Obama egyik leglátványosabb külpolitikai fiaskóját az izraeli–palesztin béketárgyalások újraindításának kudarca jelentette. A kairói beszédben is kifejtett feltétel – ti. az illegális izraeli telepek bővítésének teljes befagyasztása – tartalmát tekintve nem volt igazi újdonság a megelőző adminisztrációk hivatalos álláspontjához képest, de kezdeti nyilatkozatai és beszédei alapján úgy tűnhetett, hogy elnökként

[13] George Friedman: War and Bluff: Iran, Israel and the United States. *Stratfor* – geopolitical weekly, 2012. szeptember 11. http://www.stratfor.com/weekly/war-and-bluff-iran-israel-and-united-states

Obama valóban érvényt kíván szerezni e feltételnek. A belpolitikai kényszerek, vagyis a befolyásos Izrael-barát lobbicsoportok, a szintén Izrael-párti Kongresszus és persze a jobboldali izraeli kormány hajthatatlansága következtében azonban Obama fokozatosan visszavett a kezdeti feltételekből, aminek nyomán az eleve szkeptikus palesztin fél a maradék hajlandóságát is elvesztette arra, hogy egyáltalán tárgyalóasztalhoz üljön. Elnöki ciklusa végére a palesztin kérdésben Obama lényegében visszatért az előző amerikai elnökök gyakorlatához, vagyis tényleges és erőteljes nyomást csupán a palesztin félre gyakorolt a tárgyalások folytatása érdekében, a békefolyamatot aláásó izraeli lépések pedig következmények nélkül maradtak. Ebben a kontextusban a Palesztin Hatóságnak az önálló államiság elismerésére vonatkozó nemzetközi törekvését Obama az amerikai törvényhozás két házának erőteljes nyomásgyakorlása mellett hevesen ellenezte és igyekezett megakadályozni.

Jóllehet az amerikai és az izraeli legfelső vezetés közötti kapcsolatok a palesztin kérdés és Irán miatt időnként elhidegültek (miként ezt a többszöri nyilvános összeütközések is mutatták), az Izraelnek nyújtott amerikai támogatás mértéke mind a segélyek, mind a katonai, mind pedig a diplomáciai támogatás terén tovább erősödött.[14] Obama ugyanis felismerte, hogy a haldokló békefolyamat és Irán egyidejű feltartóztatása a jelenlegi status quo mellett csak növekvő politikai-stratégiai ár mellett tartható fenn. Az izraeli–palesztin rendezést és Irán feltartóztatását tehát igyekezett ugyan összekapcsolni, de nem volt politikai ereje következetesen végigvinni elgondolását. Ez azért is komoly probléma, mert az „arab tavasz" nyomán kibontakozó új közel-keleti politikai-stratégiai környezetben a palesztin kérdés rendezetlensége még a korábbinál is nagyobb tehertétellé válhat az Egyesült Államok számára.

Az Obama-kormányzat legváratlanabb külpolitikai kihívását az „arab tavasz" és következményei jelentették. Az amerikai kormányzatot minden más nemzetközi szereplőhöz hasonlóan felkészületlenül érték az elemi erővel felszínre kerülő arab elégedetlenségi hullámok és a nyomukban bekövetkező politikai változások. A kezdetei bizonytalanság után Barack Obama, megérezve a megmozdulások politikai erejét és jelentőségét, nagy általánosságban a változást szorgalmazó erők mellé állt. Tunéziában és Egyiptomban a háttérben jelentős szerepet játszott a korábbi vezetők hatalomból való eltávolításában, Líbiában pedig katonai erővel járult hozzá Kadhafi megbuktatásához. Ám a politikai értékek és a stratégiai érdekek ellentmondásai a Perzsa-öbölben nehéz választás elé állították az adminisztrációt. Obama – nem vállalva a stratégiai kockázatokat – lényegében szemet hunyt a szaúdi támogatású bahreini rezsim ellenzékkel szembeni erőszakos fellépése felett. Szíria esetében ugyan néhány hónap után Asszad elnök elszigetelése és megbuktatása mellé állt, ám a katonai kockázatok miatt tevőlegesen nem avatkozott a konfliktusba. Az arab megmozdulások „szelektív támogatása", a palesztin ügyben mutatkozó hitelvesztés, valamint a változatlanul folyó, halálos civil áldozatokkal járó terrorizmus elleni küzdelem nyomán Barack Obama megítélése az arab világban semmivel sem lett jobb az elnöki ciklus végére,[15] mint George W. Bushé volt a legrosszabb éveiben.

Barack Obama igyekezett pragmatikusan viszonyulni az „arab tavasz" teremtette új politikai helyzethez, s kezdettől fogva nyitottnak mutatkozott a párbeszédre a hatalomra kerülő iszlamista politikai erőkkel, miként az Tunéziában és Egyiptomban is látható. A kapcsolatok minősége ennek ellenére rendkívül képlékeny, amit jól mutat az amerikai követségek ellen szeptember közepén lezajlott tüntetéshullám is. Az elnök egy interjúban tett megjegyzése, miszerint a jelenlegi Egyiptom sem nem szövetséges, sem nem ellenség, szintén jól jelzi a bizonytalan távlatokat. Az Egyesült Államoknak – hasonlóan Pakisztánhoz – Egyiptom esetében is rendkívül korlátozott a politikai mozgástere, hiszen a jelenlegi kormányzat pénzügyi támogatása a legfontosabb adu a

[14] Az Izraelnek juttatott éves amerikai katonai támogatás mértéke 2009 és 2013 között 2,55 milliárd dollárról 3,1 milliárd dollárra nőtt. Jeremy M. Sharp: U.S. Foreign Aid to Israel. Congressional Research Service, 2012. március 12. http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf

[15] A 2012. júniusi Pew felmérés szerint a muzulmán országokban 24%-os az átlagos bizalom Obama iránt, s csupán a megkérdezettek 15%-a támogatja az elnök külpolitikáját. Pew Research Center - Global Opinion of Obama Slips, International Policies Faulted, 2012. június 13. http://www.pewglobal.org/2012/06/13/global-opinion-of-obama-slips-international-policies-faulted/

© VARGA GERGELY

kezében, ám ezt nem meri megvonni, mert ez a lépés csak az Egyesült Államokkal még inkább ellenséges politikai erők malmára hajtaná a vizet. Vagyis Obama a „történelem jó oldalára" került ugyan a változások támogatásával, mindezt nem tudja politikailag hasznosítani a térségben, mi több, a megelőző évtizedek amerikai közel-keleti politikájának – az autoriter rezsimek és Izrael támogatásának – árát is részben ebben az új helyzetben kell megfizetni. Ráadásul a politikai változások következtében a stratégiai erőviszonyok is változnak a térségben: Irakban az iráni befolyás – bár nem kizárólagosnak, de – tartósnak ígérkezik, Egyiptom a korábbi évekhez képest több lehetőséget kíván maga számára teremteni, amibe beletartozik a Teherán felé való óvatos nyitás is. Az Öböl-menti arab államok jelenleg ugyan stabilnak tűnnek, de idővel a belpolitikai instabilitás itt is felerősödhet, ami az eddigi változásokhoz képest is jelentősebb stratégiai kihatásokkal járhat az Egyesült Államok közel-keleti pozícióira.

Az Egyesült Államok számára az arab megmozdulások kapcsán a legnagyobb potenciális nyereséget Szíria jelentheti, ám Asszad esetleges bukása és szunnita iszlám erők hatalomra jutása egyben jelentős kihívásokat is rejthet magában. Különösen ez utóbbi kapcsán kulcsfontosságú lesz, miként alakul az Egyesült Államok Törökországgal fennálló viszonya. Az amerikaitól gyakran eltérő regionális érdekeit az elmúlt évtizedben egyre határozottabban képviselő Ankara szövetségesként való megtartása ugyanis nem ígérkezik könnyű feladatnak Washington számára, pedig a térség stabilitásának fenntartásához elengedhetetlennek mutatkozik. Nem volt véletlen, hogy Barack Obama a kairói beszédet megelőzően az iszlám világhoz intézett, a megbékélést szorgalmazó első beszédét Ankarában mondta el, ezzel is jelezve Törökország jelentőségét az adminisztráció külpolitikai elképzeléseiben. Washington és Ankara szélesebb stratégiai érdekei az elmúlt években is nagyrészt egy irányba mutattak, de a kétoldalú kapcsolatokban növekvő feszültséget okozott az Izraelhez fűződő eltérő viszony. Az amerikai és a török érdekek a közel-keleti politikai átalakulás tekintetében is nagyon hasonlóak, de jelentős hangsúlybeli és tartalmi különbségeket is mutatnak, legyen szó akár az új iszlamista politikai erőkhöz való viszonyról, akár a jelenlegi szíriai helyzet kockázatairól. Ankara a növekvő számú szíriai menekült és az egyre feszültebb kurd kérdés miatt[16] a konfliktus minél gyorsabb megoldásában érdekelt, de a döntő lépések megtételéhez szüksége lenne az Egyesült Államok határozott támogatására. Washington azonban tart az Asszád-rezsim gyors összeomlásától, pontosabban attól, hogy kik kerülnének hatalomra Damaszkuszban egy rendezetlen gyors átmenetben. Az amerikai–török stratégiai érdekszövetség változatlan jelentőségét demonstrálta a NATO rakétavédelmi rendszere egyik fontos elemének Törökországba telepítése, amiben – hasonlóan a szíriai helyzethez – központi szerepe volt az Iránnal szembeni egyensúlyképzésnek. Mindezek ellenére Washington számára kulcsfontosságú lesz Európa támogatása is abban, hogy Törökországgal továbbra is a nyugati szövetségi rendszer megbízható tagjaként lehessen számolni.

Európa és Oroszország

Barack Obama elnökké választását sehol nem fogadta a közvélemény olyan örömmel és reményekkel, mint Európában. Mi több, négy év után sehol nem maradt annyira népszerű, mint az öreg kontinensen.[17] Népszerű maradt annak ellenére, hogy Obama saját meghatározása szerint is az első „csendes-óceáni elnök". Európai népszerűsége kezdettől fogva a George W. Bush ellentétét képező progresszív gondolatokról, a kommunikációs képességekről és a gesztusokról szól. A korábban tárgyalt globális és regionális kihívások kezelése kapcsán az Obama-kormányzat tisztában van azzal, hogy az első számú és legkézenfekvőbb partnert – minden gyengesége

[16] A szíriai válság nyomán a Szírián belüli kurd területek feletti ellenőrzés gyengült, ami hátországot biztosíthat a Törökország területén az utóbbi hónapokban egyre több terrorcselekményt elkövető Kurd Munkapárt (PKK) részére.
Gonul Tol: Syria's Kurdish challenge to Turkey. *Foreign Policy,* 2012 augusztus
.29http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2012/08/29/syrias_kurdish_challenge_to_turkey

[17] 2012-ben az európaiaknak még mindig a 80%-a bízik az amerikai elnökben, s 63%-uk támogatja külpolitikáját. Pew Research Center – Global Opinion of Obama Slips, International Policies Faulted, 2012. június 13.
http://www.pewglobal.org/2012/06/13/global-opinion-of-obama-slips-international-policies-faulted/

és korlátja ellenére – továbbra is Európa jelenti Washington számára. Jóllehet igaz, hogy a globális kérdésekben egyre nélkülözhetetlenebb Kína és más felemelkedő államok részvétele, sőt ez utóbbiak olykor már fontosabb szereplők is, mint Európa, de semmilyen más állammal vagy államszövetséggel nem mutatnak egy irányba annyira a hosszú távú amerikai stratégiai érdekek – legyen szó a biztonság, a gazdaság, a környezetvédelem, a nemzetközi normák, vagy az intézmények kérdéséről –, mint az európai szövetségesekkel. Ráadásul az elmúlt négy év tapasztalatai csak megerősítették a szkeptikus amerikai kormányzati véleményeket a kínaiakkal, az indiaiakkal, az oroszokkal való együttműködés korlátairól.

Az elmúlt évek egyik legjelentősebb fejleménye a transzatlanti kapcsolatban az európai egység, benne az Európai Unió globális jelentőségének növekvő mértékű amerikai felismerése volt, kezdve az EU valutájának megmentésére irányuló erőfeszítésektől egészen az európai biztonság- és védelempolitikai ambíciók jelentőségének felismeréséig. Bár Barack Obama kétségtelenül kevesebb figyelmet fordított Európára, különösen annak keleti felére, mint azt sokan várták, ám mindez nem azt jelentette, hogy ne tartott volna igényt nagyobb európai szerepvállalásra a közös kihívások kapcsán. Obama értelmezésében pedig a nagyobb szerepvállalás nagyobb súlyt is jelenthet az adott kérdések intézésében, minként az Líbia esetében is tapasztalható volt. Számos elemző szerint Washington „Ázsia felé fordulása” hűen szemlélteti Európa helyi értékét a washingtoni politikában. Fontos azonban felhívni a figyelem arra, hogy e meghirdetett stratégia részben a növekvő ázsiai problémáknak szól, másrészt belpolitikai értelemben az afganisztáni és az iraki háborúk lezárulását célzó kommunikáció része, intézményileg pedig az elmúlt évtized szárazföldi háborúi után a haditengerészet és a légierő kiemelt fejlesztésének megalapozását is szolgálja.

A transzatlanti kapcsolat elmúlt négy évét sajátos kettősség jellemezte. Egyrészről a konzultációk a stratégiai kérdésekben számukat és minőségüket tekintve is megerősödtek. Biztonságpolitikai téren az afganisztáni szerepvállalásból adódó terhek mellett a közel-keleti kérdésekben rég nem látott szoros együttműködés jellemezte az időszakot, az iráni nukleáris kérdéstől kezdve az „arab tavasz” kezeléséig az együttműködés általánosságban véve erős volt – az más kérdés, hogy a kihívások érdemi része az együttműködés által nem oldódott meg. A transzatlanti viták rendszerint legalább annyira európai viták is voltak. Amilyen támogatásra talált az amerikai–orosz „reset” és a rakétavédelmi rendszer felülvizsgálata német és francia részről, olyan gyanakvással tekintettek rá a kelet-európai NATO-szövetségesek. Az afganisztáni háború tehermegosztásának kérdésében Obamának az elődjéhez hasonló problémákkal kezdett megküzdenie a NATO-n belül. Az elnök által meghirdetett csapaterősítés eltérő tényleges támogatásra lelt a szövetségesek részéről, a 2001 óta húzódó háborúban azonban az amerikai kormány helyesen érzékelte, hogy szövetségesek türelme és erőforrásai a végéhez közelednek, a 2014-es kivonulásra vonatkozó céldátum tehát az ő preferenciájukat is tükrözte.

Hasonlóképpen az euróválság kezelésében Barack Obama lényegében a dél-európaiak és jelenlegi francia elnök elképzeléseit támogatta a szigorú németekkel szemben. A gazdasági-pénzügyi kérdéseknek a magas politikába történő beemelése természetesen elsősorban a válság nagyságát jelezte, nem a transzatlanti együttműködés elmélyülését. Az Egyesült Államok mozgásterét értelemszerűen Európa viszonylatában is behatárolja a növekvő amerikai államadósság, a magas költségvetési deficit és a gyenge gazdasági növekedés. Ráadásul az euróválság és az annak nyomán a tagállamok között kibontakozott viták újragondolásra is késztethetik az amerikai döntéshozók Európa-politikáját. A korábbi években az Egyesült Államok egy olyan laza európai integrációban volt érdekelt, amelynek tagja a megbízható szövetséges Nagy-Britannia, kapuja nyitva van a kelet-európai államok előtt az „egységes és szabad Európa” jegyében, és tagja lehet Törökország is. Ám azt Washingtonban is világosan látják, hogy a válság jellege minőségileg új integrációt igényelne az EU részéről, amelyből a jelek szerint Nagy-Britannia nem kér, több déli és kelet-európai állam is kimaradhat belőle, Törökország csatlakozása pedig – legalább is a „magintegrációhoz” – távolabbnak tűnik, mint valaha. Obama azonban az euro-válság kitörése óta elsősorban csak a rövid távú problémákra, alapvetően az euró-

válság továbbgyűrűzésének megakadályozására koncentrált, vagyis fiskális és monetáris lazítást kért az EU-tól, több-kevesebb sikerrel. Az Európa-politika alakítására értelemszerűen nagy befolyással volt az orosz–amerikai viszony kérdése is.

Az amerikai–orosz „reset" leginkább ideiglenes eredményeket hozott, amennyiben az elmúlt négy évben valóban kiegyensúlyozottabbak voltak a kapcsolatok a korábbi évekhez képest, ám stratégiai áttörésről közel sem lehet beszélni. A további kelet-európai NATO-bővítés jegelése és a rakétavédelmi rendszer felülvizsgálata jelentősen enyhítette a korábbi feszültséget a két nagyhatalom között. A „reset" eredményei közé tartozik a globális non-proliferációs erőfeszítéseket is támogatni hivatott START–III szerződés, az afganisztáni hadszínteret érintő északi utánpótlási vonalak biztosítása és az iráni nukleáris kérdésben mutatott nagyobb együttműködési hajlandóság. Az amerikai–orosz közeledés sarokpontjává tett rakétavédelmi együttműködés azonban egyre inkább feszültség tárgya a két hatalom között. A fokozatos adaptív megközelítés elnevezésű programterv későbbi elemei ugyanis hasonló okokból váltanak ki heves tiltakozást Moszkvából, mint a George W. Bush elnöksége idején megfogalmazott program.[18] Az Obama-adminisztráció abban bízott, hogy a program katalizátorszerepet tölthet be a Moszkvához fűződő viszonyban, ám a lehetséges együttműködés jellegében mutatkozó éles különbségek miatt a tervezet egyre inkább feszültségforrássá válik. A líbiai háború és a szíriai fejlemények ugyancsak mély ellentéteket szítottak Washington és Moszkva között. A közel-keleti változások eltérő megítélése felszínre hozta az alapvető stratégiai érdekellentéteket nemcsak a régiót, de a preferált politikai berendezkedéseket és a normákat illetően is. A Medvegyev elnök modernizációs elképzeléseihez fűzött amerikai remények pedig, amelyeknek külgazdasági és külpolitikai hozadékai is lehettek volna, napjainkra, Putyin újbóli elnökké választásával szinte semmivé váltak.

[18] Lásd bővebben Varga Gergely: A közép-európai rakétavédelmi pajzs elvetésének hátteréhez. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 8. sz. 42–47. o.

© VARGA GERGELY